

כהני חזקה

האם מותר להקריב קרבנות בזמן הזה ע"י כהני חזקה?

אם בזה"ז ניתן למצוא כהנים מיוחסין

רמב"ם - בדיני דאורייתא צריך כהנים מיוחסים

כתב הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה פרק כ' (ה"א וה"ב):

[א] כל כהנים בזמן הזה - בחזקה הם כהנים, ואין אוכלין אלא בקדשי הגבול, והוא שתהיה תרומה של דבריהם. אבל תרומה של תורה, וחלה של תורה - אין אוכל אותה אלא כהן מיוחס.

[ב] אי זהו כהן מיוחס? - כל שהעידו לו שני עדים שהוא כהן בן פלוני הכהן ופלוני בן פלוני הכהן, עד איש שאינו צריך בדיקה, והוא הכהן ששימש על גבי המזבח, שאילו לא בדקו בית דין הגדול אחריו לא היו מניחין אותו לעבוד. לפיכך אין בודקין מהמזבח ומעלה, ולא מן הסנהדרין ומעלה, שאין ממנין בסנהדרין אלא כהנים לויים וישראלים מיוחסין.

ומדברי הרמב"ם הללו יש ללמוד, שלענין דיני דרבנן (כגון תרומה דרבנן) ניתן לסמוך על כהני החזקה של זמנינו, אך לענין דיני דאורייתא (תרומה, חלה) אין לסמוך על החזקה, ואין לקיימם אלא בכהנים מיוחסים.

כפתור ופרח - בזה"ז א"א למצוא כהנים מיוחסים

ובספר כפתור ופרח (פרק ו', כהנים בזה"ז) העתיק לשון הרמב"ם הנ"ל, והוסיף:

והיום אנה נמצאהו, שהרי על ספר יוחסין אמרו מסכת פסחים פרק תמיד (סב:) מיום שנגזר ספר יוחסין תשש כחן של החכמים וכהו מאור עיניהם.

לכאורה לא ניתן להקריב קרבנות בזה"ז ללא כהנים מיוחסים

ואם כן, גם לצורך עבודת הקרבנות, איננו יכולים לסמוך על כהני חזקה אלא צריכים אנו כהנים מיוחסים. ומאחר ובזמנינו אין אפשרות למצוא כהנים

מיוחסים, שניתן להעיד עליהם שהם בני כהנים ששימשו על גבי המזבח, יוצא לכאורה שלא ניתן להקריב קרבנות בזמן הזה, שהרי מעשה הקרבנות אינו ניתן להיעשות אלא על ידי כהנים, וזר המקריב קרבן חייב מיתה.

וכבר הועלתה בעיה זו ע"י כמה מגדולי ישראל לדורותיהם. למשל, בספר כפתור ופרח (פרק ו', קדושת הבית לעולם) כתב:

אמר אלי (מה"ר ברוך) בירושלם, כשהבאתי אליו זה הספר לעבור עליו ולהגיהו, שרבינו יחיאל דפריש ז"ל אמר לבא לירושלם, והוא בשנת שבע עשרה לאלף הששי, ושיקריב קרבנות בזמן הזה. ואני מטרדתי להשלים עמו המלאכה לא שאלתי מה נעשה מטומאתנו, ואנא הכהן המיוחס.

וגם הרב קלישר כתב (דרישת ציון, עמ' 92) שלכאורה בעיה זו נראית בלתי פתירה, ומונעת את הקרבת הקרבנות בזה"ז:

מניעה שלישית – למצוא כהן מיוחס, והוא כמו זר נחשב בתחילת הרעיון, לפי ש"ס ורמב"ם.

אחרונים רבים – ניתן למצוא ספרי יוחסין ולסמוך עליהם

ותחילה יש להעיר שר' יעקב עמדין (ש"ת שאילת יעב"ץ ח"א סי' פ"ט) חלק על הנחת הכפתור ופרח שלא ניתן למצוא ספרי יוחסין, וכתב שגם כיום ניתן למצוא כתבי ייחוס, ואפשר יהיה לסמוך עליהם. ובאר שספר היוחסין שנגנז הוא הספר שמפרט את כל המשפחות המיוחסות מישראל, אך אין זה מונע הימצאות כתבי יוחסין פרטיים של כהני בית אב אחד או משפחה אחת. וזו לשונו:

גם נראה לי שאם ימצא כהן שיש בידו ספר יחוסו מקוים מעשה ב"ד שאבותיו היו מיוחסים עד זמן הבית, דיו. דלא חיישינן לב"ד טועין. ומה שאמרו ז"ל שנגנז ספר יוחסין, דבר אחר הוא, שאותו היה כולל משפחות מיוחסות שבישראל כמו שהוא ב"ד. אבל אינו מהנמנע המצא כתב יחוס לכהני בית אב אחד ומשפחה אחת, עם שעדיין לא בא לידינו.

וכן העיר מרן הרא"ה קוק (משפט כהן, סי' צ"ד, אות ב'):

גם אולי ישנם ג"כ יחידים מכהנים שיש להם כתבי יחס מסורים מדורות עתיקים.

וכן כתב הרב קלישר (דרישת ציון, עמ' 3-92), שישנם עדיין מיעוט כהנים המחזיקים כתבי ייחוס:

הן אמת, שנמצאים מעט מזעיר אשר עדיין מוחזק בידם כתב התייחסם עד אחד הכהנים הגדולים, אך מיעוטא דמיעוטא המה.

וכן כתב הגר"מ טוקצינסקי (עיר הקדש והמקדש, ח"ה, פ"ג, עמ' ל):

...עוד היום נמצאים לפנינו, ב"ה, כהני יחוש שיש להם כתבי יחס... שלא נאבד ולא יאבד ח"ו לגמרי הניר לבית אהרן הכהן.

וגם בשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק, אר"ח, ס"י ל"ה), הניח בפשטות שניתן למצוא כהן מיוחס גם בזמן הזה. וכך כתב בענין הקרבת קרבן פסח:

והנה ראיתי בספר כפתור ופרח שהקשה למה לא נקריב תמידין ומוספין וכל קרבנות צבור ופסחים בזה"ו, שהרי מקריבין אע"פ שאין בית, ואי משום טומאה והלא קרבן צבור בא בטומאה. ותירץ משום שאין אנו יודעים איזה כהן מיוחס. ומעתה כיון שעכ"פ יש כהן מיוחס בעולם ויכולים להקריב פסחים...

המבי"ט - כהני חזקה משמשים על גבי המזבח, כל זמן שאין להן ריעותא

וב"קריית ספר" להמבי"ט (הל איסורי ביאה פ"כ) כתב:

מן התורה, כל שהוא מוחזק בבני אהרן הכהנים, הוא כהן לכל הדברים, דהא סוקלין ושורפין על החזקות דחזקה מדאורייתא, כדילפינן מבית המנוגע. ואוכל תרומה וחלה של תורה, ומשמש על גבי המזבח בזמן בית המקדש, כיון דהוחזק שהוא מזרע אהרן, כדאמר מהניא ליה חזקתיה לכל הדברים, אף על גב דאכת' לא שמש, ובהאי חזקה היו ב"ד הגדול מניחין אותו לעבוד.

ונראה דאפילו בזמן הזה, כל מי שהוחזק משפחתו בכהונה ולא קרא עליו ערעור, הוא כהן לכל הדברים, דמהניא ליה חזקתו מן התורה, ומדרבנן הוא דצריך בדיקה עד כהן ששימש על גב המזבח אף על גב דאית ליה חזקה, דמדאורייתא בחזקה לחודה סגי כדאמרינן.

והנהו כהני דבימי עזרא דלא אהניא להו חזקתן אלא לתרומה דרבנן ולא לתרומה דאורייתא, היינו משום דריע חזקתייהו, שהיו מיחסים אותם אחר בני ברזלילי שהיה ישראל. אבל כל דאית להו חזקת משפחת כהונה ולא ריע חזקתייהו, נראה דאפילו בזמן הזה מדאורייתא מהניא להו חזקתייהו, אפילו למידי דהוי דאורייתא,

דהא סמכינן עלייהו בפדיון בכור דהוי דאורייתא בכל זמן. אלא דבתרומה וחלה של תורה, דאית בהו חיוב מיתה לזר, חשו רבנן טפי לאצרוכי בדיקה.

ומדבריו מבואר שרק בתרומה ובחלה של תורה החמירו חכמים להצריך בדיקה עד כהן ששימש ע"ג המזבח, ומשום שיש בהם חיוב מיתה לזר. אבל בשאר דיני כהונה, כולל עבודת הקרבנות, אין צריך בדיקה כלל, וכל זמן שלא יצא עליו ערער, די בחזקה דאורייתא.

קשיים בדברי המבי"ט

ודבריו קשים לכאורה, דאם הטעם שמחמירים לבדוק בתרומה ובחלה של תורה הוא משום שיש בהם חיוב מיתה לזר, א"כ צריך היה להחמיר גם בעבודת המזבח, שהרי גם בה יש חיוב מיתה לזר, וכפי שפסק הרמב"ם (הל' ביאת המקדש פ"ט ה"א):

זר שעבד במקדש - עבודתו פסולה, וחייב מיתה בידי שמים, שנאמר והזר הקרב יומת, מפי השמועה למדו שאין חיוב זה אלא לקרב לעבודה. והיכן הזהיר עליו? - וזר לא יקרב אליכם. אי זהו זר? - כל שאינו מזרע אהרן הזכרים, שנאמר וערכו בני אהרן, והקטירו בני אהרן - בני אהרן, ולא בנות אהרן.⁴⁶

ועוד קשה היאך כתב שבי"ד הגדול היו מניחים את הכהן לעבוד ע"ג המזבח על סמך החזקה, והלא בהל' ביאת המקדש (פ"ו ה"א) כתב הרמב"ם בפירוש שבית הדין הגדול היו בודקים את ייחוס הכהנים לפני שהיו מתירים להם לעבוד, וכל כהן שנמצא פסול בייחוסו, לא היו עובד על גבי המזבח. וכך כתב:

ב"ד הגדול היו יושבין בלשכת הגזית, ועיקר מעשיהם התדיר שהיו יושבין ודנין את הכהונה ובודקין הכהנים בייחוסין ובמומין, כל כהן שנמצא פסול בייחוסו לובש שחורים ומתעטף שחורים ויוצא מן העזרה, וכל מי שנמצא שלם וכשר לובש לבנים ונכנס ומשמש עם אחיו הכהנים.

וכן מבואר מדבריו בהלכות איסורי ביאה דלעיל, שמספיק לבדוק עד כהן שעבד ע"ג המזבח משום "שאלו לא בדקו בית דין הגדול אחריו לא היו מניחין אותו לעבוד", ומפורש שכל כהן נבדק לפני שהיה עובד ע"ג המזבח. ומבואר דלא סמכו ב"ד הגדול על החזקה. ודברי המבי"ט צריכים עיון גדול.

46. ודוחק לומר שמפני שאין חיוב מיתה אלא על ארבע עבודות, כמובא שם בה"ב, לכן לא החמירו בה, דסוף סוף חיוב מיתה איכא.

בדיקת ארבע אמהות או עד המזבח?

רמב"ם - ניתן לבדוק עד ד' דורות

והנה, במקום אחר, כותב הרמב"ם שאין צורך בבדיקה עד כהן שעבד ע"ג המזבח, אלא די בבדיקת ארבעה דורות. ואלו דבריו בהל' איסו"ב פי"ט הי"ח:

משפחה שקרא עליה ערער, והוא שיעידו שנים שנתערב בהן ממזר או חלל או שיש בהן עבדות, ה"ז ספק. ואם משפחת כהנים היא, לא ישא ממנה אשה עד שיבדוק עליה ארבע אמהות שהן שמנה: אמה, ואם אמה, ואם אבי אמה, ואם אם אבי אמה, וכן הוא בודק על אם אביה, ואם אם אביה, ואם אבי אביה, ואם אם אבי אביה.

ואם כן, לכאורה דברי הרמב"ם סתרי אהדדי, שבפרק כ' כתב שכהן מיוחס הוא רק כהן שהעידו עליו דור אחר דור עד כהן שעבד ע"ג מזבח, ואילו בפרק י"ט כתב שבשביל שכהן ייחשב מיוחס די לבדוקו עד ארבעה דורות.

ועוד קשה, שמקור דברי הרמב"ם להצריך בדיקה עד כהן שעבד ע"ג המזבח, הוא מן המשנה בקידושין (עו), שאמרה:

הנושא אשה כהנת, צריך לבדוק אחריה ארבע אמהות... אין בודקין לא מן המזבח ולמעלה, ולא מן הדוכן ולמעלה, ולא מן הסנהדרין ולמעלה.

ומשמע שהמשנה באה להקל בבדיקת אמהות, ולומר שמי שעבד ע"ג המזבח אינו צריך בדיקת אמהות. ואילו הרמב"ם הביא את בדיקת המזבח כחומרא, שהרי כתב שאין הכהן נחשב מיוחס עד שיעידו עליו שהוא מזרע כהן שעבד ע"ג המזבח.

הרב קלישר - כהן שעבד ע"ג מזבח אינו צריך בדיקת ד' אמהות

ובספר דרישת ציון (עמ' 96) הציע שלוש דרכים ליישוב דברי הרמב"ם. בתחילה כתב שודאי די בבדיקת ד' אמהות כפי שכתב הרמב"ם בפ"ט, ומה שכתב בפ"כ שצריך לדעת שעבד ע"ג המזבח, הוא רק לגבי מי שלא נבדק בד' אמהות. רצונו לומר, שאם ידענו שהכהן שימש ע"ג המזבח, שוב אין צורך בבדיקת ד' אמהות.

תמיהה על פירושו

אולם דבריו קשים, וכבר העיר הרב קלישר עצמו, שהרמב"ם סתם דבריו, וכתב: "אי זהו כהן מיוחס" וכו', ולא רמז שמדובר דוקא על כהן שלא בדקוהו בד' אמהות. ומה שתירץ, שהרמב"ם רמז לזה באומרו "לפיכך אין בודקין מהמזבח ולמעלה", והיינו שאין בודקים בד' אמהות אם ידענו שעבד ע"ג המזבח, פשוט למעיין שלא זו כוונת הרמב"ם, אלא רצונו לומר שאם ידענו שאבי אביו עבד ע"ג המזבח, אין צריך להמשיך לבדוק אם גם אבי אביו היה כהן, משום שאנו יודעים בודאות שהוא היה כהן. ואין בדבריו שום רמז לבדיקת ד' אמהות.

אם צריך בדיקת מזבח גם כשלא יצא ערער

הרב קלישר - הרמב"ם הצריך בדיקה עד המזבח רק כשיצא ערער

ועוד כתב הרב קלישר לבאר דברי הרמב"ם⁴⁷, שכל מה שהצריך הרמב"ם בדיקה עד כהן שעבד ע"ג המזבח, וכן בדיקת ד' אמהות, הוא רק במי שיצא עליו ערער, אך בסתם כהן שלא עירערו עליו, אין צריך בדיקה כלל.

וכתב הרב קלישר לחזק הבנתו, ע"פ דברי הרמב"ם בפירושו למשנת "הנושא אשה כהנת צריך לבדוק אחריה" (קידושין פ"ד מ"ד):

וכל זה צריך במשפחה שקרא עליה ערער, והוא שיאמרו שנים שמשפחה פלונית יש בה פסלות. אבל המשפחות שאינן חשודות, אינו צריך לבדוק, לפי שכלל הוא אצלינו: כל משפחות בחזקת כשרות עומדות.

וע"פ זה כתב הרב קלישר:

אלמא דכל זה נאמר רק כשיצא ערער על המשפחה, אבל בלא ערער, אין צריך בדיקה באמהות ולא במזבח. וזה ברור.

הרמב"ם כתב שצריך ערער רק בבדיקת ד' אמהות

ואולם דברי הרב קלישר צריכים עיון, שבספר משנה תורה, כשהביא הרמב"ם דין בדיקת אמהות (פ"ט ה"ח) כתב בפירוש שבדיקה זו נצרכת רק כשיצא ערער, ובלשונו: "משפחה שקרא עליה ערער... לא ישא ממנה אשה עד שיבדוק עליה

47. והוא הפירוש השלישי בדבריו שם, והקדמונהו לפירושו השני, מטעמי עריכה.

ארבע אמהות". אך את דין בדיקת המזבח (פ"כ"ה"ב) הביא הרמב"ם בסתמא, ולא כתב ולא רמז שמדובר דוקא במי שיצא עליו ערער. ואדרבא, ממה שכתב בה"א "כל כהנים בזמן הזה בחזקה הם כהנים", והמשיך אח"כ (ה"ב) "אי זהו כהן מיוחס" וכו', משמע בפשיטות שמדובר בסתמא, וכל כהן אינו נחשב מיוחס עד שיעידו עליו שהוא בן מזרע כהן שעבד ע"ג המזבח, ולא מדובר דוקא במי שיצא עליו ערער.

הטעם שבתרומה החמירו יותר מבייחוסין

הרב קלישר - קשה מדוע החמיר הרמב"ם בתרומה יותר מבייחוסין

והרב קלישר הוסיף להקשות, דמאחר וידוע שיוחסין חמורים מתרומה, שהרי נחלקו בגמרא (כתובות כד: קידושין סט:) אם מעלין מתרומה ליוחסין, א"כ אינו מובן מדוע בפרק י"ט לענין ייחוסין כתב הרמב"ם שרק כשיצא ערער צריך בדיקה, ואילו בפרק כ' לענין תרומה כתב סתם שצריך להיות כהן מיוחס, ומשמע דזהו אף בלא ערער.

הרב קלישר - צריך בדיקה רק כשיש ערער או ריעותא

וכתב הרב קלישר לתרץ בשני אופנים: תחילה כתב דיש לומר שאף שבפרק כ' נקט הרמב"ם בסתמא, מ"מ אין זה אלא ביצא עליו ערער. ואח"כ כתב שיותר נראה לומר, שבפרק כ' דיבר הרמב"ם על זמן הבית, שאז לכל הכהנים הייתה ריעותא, משום שנשאו נשים נכריות בבבל, ומשום כך הצריך בדיקה. אבל בזמן הזה, אחר שנתלבנו הכהנים, אכן אין צריך בדיקה, וסומכים על החזקה. וזו לשונו:

לכן נראה אחת משתי אלו: או דבפרק כ', אף שסתם מכל מקום מיירי בערער. או יותר נראה... ודאי מיירי רמב"ם בזמן הבית, והוא בעוד שהיה ריעותא לכל הכהנים שנשאו נשים נכריות בבבל... אבל אחר שנתלבנו ממש, אין צריך להיות מיוחס, ממזבח או בדיקה, דסומכין על החזקה.

הסברי הרב קלישר קשים מאד

ואולם לכאורה דבריו קשים. דמה שכתב בתירוץ ראשון שאע"פ שהרמב"ם סתם, יש להסביר דמיירי ביצא עליו ערער, אינו מובן, דמדוע נעמיס בלשון הרמב"ם דברים שלא אמר, ואם הוא סתם דבריו ולא כתב דמיירי ביצא עליו ערער (כפי שכתב בפרק י"ט), פשוט וברור שלא מדובר באופן זה אלא אפילו בסתמא.

ומה שכתב בתירוצו השני, שהרמב"ם דיבר דוקא על זמן הבית, כשלכל הכהנים הייתה ריעותא, הוא קשה מאד, שהרי כל הענין שהרמב"ם בא לבאר הוא את דין הכהנים בזמן הזה, וכמו שפתח בהלכה א': "כל כהנים בזמן הזה - בחזקה הם כהנים", ולא מובן כלל היאך ניתן לומר שהרמב"ם מדבר דוקא על זמן הבית⁴⁸.

הרמב"ם החמיר בתרומה משום שהיא מדאורייתא ויש בה חיוב מיתה

ומה שהיקשה הרב קלישר, מדוע החמיר הרמב"ם בתרומה יותר מבייחוסין, נראה פשוט שהוא משום שדין אכילת תרומה ע"י כהן, הוא דין דאורייתא, וזר שאוכל תרומה חייב מיתה, ולכן אין להתיר לכהן לאכול בתרומה ע"פ חזקה, עד שנדע בודאות שהוא כהן מיוחס. אולם נישואי אשה כהנת, אינו דין דאורייתא, ואין בו חיוב מיתה, והוא מעלה בעלמא, ולכן כל זמן שלא יצא עליה ערער, אינה חייבת בדיקה.

הטעם שאין מעלין מתרומה ליוחסין, משום שתרומה נאכלת בצנעא

והדיון בגמרא אם מעלין מתרומה ליוחסין, אינו מורה שדין יוחסין חמור טפי, דבגמרא בכתובות (כד:) מבואר שהסובר שאין מעלין מתרומה ליוחסין לא אמר זאת משום שיוחסין חמורים יותר, אלא משום שתרומה "מיתאכלא בצנעא", ויתכן שאדם יהיה "חצוף" ויאכל תרומה למרות שאינו כהן, משא"כ ביוחסין ובשאר דברים הנעשים בפרהסיא, ד"כולי האי לא מחציף איניש נפשיה".

הבנת הב"ח בדעת הרמב"ם, והקשיים בדבריו

ב"ח - צריך בדיקה למצוות כהונה, אך לא לענין חללות

והב"ח (אבן העזר, סי' ב', אות ד') התעורר גם כן ליישב את הסתירה בדברי הרמב"ם, וחיידש שהרמב"ם מחלק בין פסול חללות לפסול שאר מצוות הכהונה. והיינו, שבפרק י"ט עסק הרמב"ם בענין פסולי חללות, ולגבי זה כתב שלא בעינן בדיקה

48. ומה שכתב הרב קלישר (שם) להוכיח שמדובר דוקא על זמן הבית, ממה שדיבר הרמב"ם על תרומה וחלה דאורייתא, ודין זה אינו נוהג בזמן הזה, כמו שכתב הרמב"ם בהלכה ג', וע"כ שהרמב"ם דיבר רק על זמן הבית, אינו מובן כלל, שהטעם שהתרומה אינה נוהגת מדין תורה, הוא משום שעדיין אין "ביאת כולכם", אבל אין הכי נמי שכשתהיה "ביאת כולכם" יהיה דין התרומה מדאורייתא, וממילא שייך לדבר על ייחוס כהונה.

אלא אם יצא ערער, ואין אנו חוששים שהכהן יעבור על איסור נשיאת חללה, משום אנו מעמידים אותה על חזקת כשרות. אולם בפרק כ' עסק הרמב"ם בשאר מצוות הכהונה, כגון עלייה לדוכן, אכילת תרומה, ועבודת המזבח, ולגבי זה כתב שאנו מצריכים לבודקו בדיקת מזבח, מפני מעלה שעשו במצוות אלו.

וכך כתב:

והנראה לפע"ד... הרמב"ם סובר דליוחסי כהונה משום חללות גרידא א"צ בדיקה, דאין לנו לחוש שיהא עובר על לאו דחללה לא יקח, דסמכין דכל המשפחות בחזקת כשרות הן. ומה שלא התיר בתרומה דאורייתא, היינו מדאמרינן בפ"ב דכתובות תרומה דהיא בעון מיתה מעלין מתרומה ליוחסין, ופי' ליוחסין דהכא היינו לעלות לדוכן ולסנהדרין ולעבודת המזבח, ושתהא משפחתו בדוקה לעניינים אלו שיהא בנו כשר למזבח לכהן ובתו כשרה לכהן המשמש ע"ג המזבח, דבדברים אלו עשו מעלה לבדוק אותם, שלא היו ממנים בסנהדרין אלא כהנים ולוים וישראלים מיוחסים בודאי ע"י בדיקה.

לפי הב"ח - 'מעלין מתרומה ליוחסין' אינו מדבר על נשיאת אשה

ולפי דבריו, סוגיית הגמרא בכתובות בענין 'מעלין מתרומה ליוחסין', אינה מדברת על העלאה מתרומה לנישואין, אלא על העלאה מתרומה לדוכן ולסנהדרין ולעבודת המזבח, ולהכשיר את בני משפחתו לכהונה גמורה, שיהא בנו כשר לעבודת המזבח ובתו כשרה לכהן המשמש ע"ג המזבח.

מהגמרא מוכח ש'מעלין מתרומה ליוחסין' מדבר על נשיאת אשה

ולכאורה קשה על דבריו, משום שהגמרא מביאה שם (כתובות כד.) מחלוקת בין חכמים לר' יהודה:

ת"ר: אני כהן וחברי כהן - נאמן להאכילו בתרומה, ואינו נאמן להשיאו אשה - עד שיהו ג', שנים מעידין על זה ושנים מעידין על זה. רבי יהודה אומר: אף אינו נאמן להאכילו בתרומה - עד שיהו שלשה, שנים מעידין על זה ושנים מעידין על זה.

ופירש רש"י:

נאמן להאכילו בתרומה ואינו נאמן להשיאו אשה - מיוחסת, מעלה היא ביוחסין.

ובביאור טעם המחלוקת כתבה הגמרא (כד.):

ואיבעית אימא: ר' יהודה ורבנן במעלין מתרומה ליוחסין קמפלגי.

ומבואר שמשמעות ההעלאה ליוחסין היא 'להשיאו אשה', דהיינו שלמ"ד מעלין מתרומה ליוחסין, רשאי הכהן האוכל בתרומה גם לישא אשה מיוחסת, וממילא יצטרכו שני עדים כדי להכשירו באכילת תרומה. ולמ"ד אין מעלין מתרומה ליוחסין, גם אם אוכל בתרומה, עדיין אינו רשאי לישא אשה מיוחסת, וממילא די בעד אחד להכשירו באכילת תרומה. וקשה על הסבר הב"ח.

הסבר הב"ח, והדוחק שבו

והב"ח הרגיש בקושי זה, ובאר ש'להשיאו אשה' המדובר בגמרא, היינו "להשיאו אשה בדוקה שיהא בנו משמש ע"ג המזבח". רצה לומר, שאכילת התרומה אינה מעלה אותו לכהונה ודאית, ואינה מתירה אותו לישא אשה בדוקה, באופן שבנו יהיה כשר לעבודת המזבח, הואיל והוא (האב, האוכל תרומה) עדיין אינו מוחזק ככהן ודאי.

אולם הסבר זה נראה קשה מאד, דלפי דבריו לא היה לגמרא לומר דאינו נאמן 'להשיאו אשה', אלא הייתה צריכה לומר שאינו נאמן לעלות לדוכן או לעבוד ע"ג המזבח. ולא היה לה לדבר על נשיאת אשה, שהוא ענין צדדי המשתלשל מהענין המרכזי.

קושי על סברת הב"ח

מלבד זאת, הסבר הב"ח אינו מובן גם מסברא, דמדוע לענין איסור דאורייתא של "חללה לא יקח" איננו חוששים, אלא אנו סומכים על חזקת כשרות, ואילו לענין נשיאת כפים ותרומה ועבודת המזבח. ובשלמא אכילת תרומה ועבודת המזבח יש בהם חיוב מיתה, ומובן מדוע עשו בהם מעלה להצריך בדיקה, אך נשיאת כפים אין בה חיוב מיתה, ומדוע תהיה חמורה יותר מנשיאת חללה.

הגרי"מ טוקצינסקי סמך ידו על הסבר הב"ח

ובספר עיר הקדש והמקדש להגרי"מ טוקצינסקי (ח"ה, פ"ג, עמ' כ"ו) סמך בכל כוחו על דברי הב"ח ("וניכרים דברי אמת של רבינו הב"ח", "הביאור הנכון והצודק של הב"ח"), אך לדידן קשיא לן על פירוש, וכנ"ל.

הסבר הגר"ש גורן בדעת הרמב"ם

הגר"ש גורן - בזה"ז צריך בדיקה גם בלא ערעור

ובספר 'הר הבית' להגר"ר שלמה גורן זצ"ל (מבוא, עמ' 23) כתב ליישב דברי הרמב"ם באופן אחר, והוא שבפרק י"ט עוסק הרמב"ם בזמן שסתם כהנים היו מיוחסים, ובפרק כ' דיבר על הזמן הזה שהכהנים אינם מיוחסים:

ברור שכל פי"ט מהל' איסורי ביאה של הרמב"ם, אינו דן אלא לפי ההלכה שהייתה בזמן שבית המקדש היה קיים, או אפילו אחרי כן כל עוד שיחסו בית הדין בישראל את המשפחות, והכהנים היו בדוקים, אז אין צריך בדיקה אלא כשיש על המשפחה ערעור.

אבל בפרק כ' עוסק הרמב"ם בזמן הזה, וקבע שכל הכהנים הם כיום כהני חזקה, ואין אוכלין אלא בקדשי הגבול ולא מאכילין אותם תרומה וחלה דאורייתא. ובודאי שאין נותנים להם עבודת קרבנות, גם אם היינו בונים את המזבח, משום שעבודה חמורה יותר מאכילת חלה דאורייתא.

מלשון הרמב"ם ברור שדיבר גם על הזמן הזה

אולם בדברי הרמב"ם בפרק י"ט אין שום רמז לכך שהוא מדבר רק על הזמן שבית המקדש קיים, ואדרבא משתמע שפוסק דבריו להלכה ולמעשה גם בזמן הזה, וכפי שכתב (הלכות יז-יח):

כל משפחות בחזקת כשרות ומותר לישא מהן לכתחלה... משפחה שקרא עליה ערעור... לא ישא ממנה אשה עד שיבדוק עליה ארבע אמהות.

ולפיכך הסבר הגר"ש גורן אינו נראה כלל.

חכמים לא העמידו דבריהם, כשלא ניתן למצוא כהנים מיוחסים

הרב קלישר - חכמים לא העמידו דבריהם כשא"א למצוא מיוחסים

ובאופן נוסף כתב הרב קלישר ליישב דברי הרמב"ם⁴⁹:

הנה מן התורה ודאי אזלינן בתר רוב וחזקה... וכדאמרינן בש"ס כל ארצות בחזקת כשרות (קידושין עו), רק ד"מעלה עשו ביוחסין" (כתובות יג), וזהו ברור דרבנן לא עשו תקנתא אלא רק היכא דאפשר במיוחסין, אבל היכא דאי אפשר, שאין כאן שום מיוחס, אטו יעקרו עבודה דאורייתא בשביל מעלה דרבנן?

כלומר, כיון שכל ענין היוחסין הוא רק מעלה מדרבנן, דמדאורייתא סגי ברוב וחזקה, א"כ ברור שאין זה אלא כשניתן למצוא כהנים מיוחסים. אבל במקרה שלא ניתן למצוא כן, כגון בזמנינו, ודאי לא העמידו חכמים את דבריהם, וחוזרים אנו לגדרי דאורייתא שיש לסמוך על רוב וחזקה.

תבואות שור - אע"פ שהכהנים לא נתיחסו מעולם, מועילה להם החזקה

ובספר תבואות שור (י"ח, ס"ק כ"ט) ביאר, שאע"פ שלכהנים שבימינו אין חזקה ברורה, דהרי לא ידענו מתחילה בודאות שהם כהנים ולא נתבררה כשרותם מעולם, אעפ"כ מועילה החזקה (מדאורייתא), שכל דבר שהיה בכלל היתר - אין מוציאין ומפקיעין אותו אלא בראיה הפוכה. ובלשונו:

ר' יוסי אומר גדולה חזקה כו'... וחזקה זו אינה כשאר חזקות שבגמרא, כגון סכין שנבדק ומקוה שנמדדה, שברור כשרותן בשעה שנתחזקו, והכא לאו ברור כשרותן מעולם ולא נתיחסו מעולם, רק הכי קאמר שאי אפשר לשנות דבר שנוהגין בו היתר לנהוג איסור כי אם בראיה ברורה כו' ומאי דאחזיק אחזיק...

הגרי"מ טוקצינסקי - החזקה מועילה לכל ענייני הכהונה

והגרי"מ טוקצינסקי (עיר הקדש והמקדש, ח"ה, פ"ג) ביאר שאע"פ שלחזקה אין כח אלא במה שהחזיקה, וא"כ כהנים שבזמנינו שהוחזקו רק לענין נשיאת כפים (וקריאת ד'אשון), ולא לעבודה ואכילת קדשים, מ"מ החזקה תועיל גם לזה, ומשום שהוחזקו עכ"פ בכהונה, וא"כ מועילה חזקה זו (מדאורייתא) לכל ענייני הכהונה.

49. והוא ההסבר השני בדבריו שם.

הגרי"מ טוקצינסקי - אין להשביית העבודה בגלל מעלת היוחסין

ומכל הנ"ל מבואר, שהא דכהני חזקה אינם אוכלים בתרומה, ואינם עובדים על המזבח, אינו מדינא דאורייתא, דמדאורייתא סמכינן אחזקה, ואינו אלא מעלה דרבנן. וא"כ יש לומר שלא עשו מעלה זו אלא בזמן שאפשר לקיימה, ולא בזמן שא"א לקיימה, והיא תגרור בהכרח ביטול מוחלט של כל עבודת הקרבנות, וכפי שסיכם הגרי"מ טוקצינסקי⁵⁰ (שם, עמ' כ"ז):

לוא נניח שהייתה משתכחת ח"ו הכהונה הבדוקה לגמרי ויבנה בעז"ה המקדש ולא יהיו לנו כהנים אחרים זולת כהני חזקה – הנאמר שבשביל מעלת היוחסין תאבד כל המעלה כולה, וכל כהן לא יגש להקריב עד שיבא אליהו ויברר? – ודאי מסתבר הדבר שמעלה זו שייכה בעוד שהעבודה תתקיים במעלה זו, אבל לא שתשבת כל העבודה כולה בשביל המעלה שנתנו לה.

גם החזו"א נטה לסברא זו

לסברא זו נטה גם החזו"א (נשים, הל' פ"ד, ס"ב, אות ז'), וזו לשונו:

והנה מבואר בגמ' דעד אחד מהימן מן התורה לענין תרומה, ונראה דה"ה לענין יוחסין, ורק מדרבנן החמירו במעלת יוחסין... ואפשר בדליכא כהן אחר לא העמידו חכמים דבריהם. לכן בזה"ז, אי איתיהיב רשות להקריב קרבן פסח, אין לבטל בשביל שאין לנו כהן מיוחס, וסגי בבדיקת ד' אמהות אף שאין לנו יחוס עד כהן שעבד. ואפשר שהעמידו חכמים דבריהם אף כה"ג.

ומבואר שהניח באופן פשוט שחכמים לא העמידו דבריהם במקרה שאי אפשר למצוא כהנים מיוחסים. ורק בסוף הסתפק שמא בכל זאת חכמים היו מחמירים.

כן כתב החת"ס

וכדברים אלו כתבו כמה מגדולי הפוסקים. בשו"ת חת"ס (ח"ב, יו"ד סי' רל"ו) כתב:

ומה שהיקשה מיחוס כהונה, נראה דלא קשיא מידי להר"ר חיים ז"ל (שרצה לחדש את הקרבנות בזה"ז), דמאן לימא לן דלא יקריב אחזקה, ונחמיה בן חכליה דהוי ליה כהנים מיוחסים, היה מגאל השארית מן הכהונה עד יעמיד הכהן לאורים ותומים, אבל לעכב הקרבה בשביל זה מאן לימא.

50. ומה מאר תמהתי בראותי שבספר 'הר הבית' להגר"ש גורן (עמ' 24) כתב לעיין בדברי הגרי"מ ט" ששביא את מחרזות הפוסקים גדולי עולם, שאינם מוכנים להכשיר את הכהנים בזמן הזה לעבודה, וניתן להבין מדבריו שהגרי"מ ט" הודה לדבריהם. וזה אינו, דאדרבא הגרי"מ ט" הוא זה שקבע שאין להשביית את העבודה בגלל מעלת היוחסין, וכנ"ל.

כלומר, לנחמיה בן חכליה היו כהנים מיוחסים, ולכן עסק בבירור ובגיאול השארית מן הכהונה. אבל כשאין כהנים מיוחסים, אין לעכב את ההקרה עבור זה, אלא יש לסמוך על החזקה⁵¹.

וכן דעת הרב קוק

ומרן הראי"ה קוק (משפט כהן, סי' צ"ד, אות ב') כתב:

ואף על פי שאין לנו כהנים מיוחסים, אין זו כ"כ קפידא, דמה"ת סמכינן אחזקה, ולא אמרו מעלת יוחסין אלא בזמן שהיו להן יוחסין, ואלה שבקשו כתבם המתיחש הוי להו ריעותא כשלא נמצא בזמן קצר כזה, אבל באורך הזמן, שאין אבידת היוחסין ריעותא, י"ל דאין מעכב כלל ענין כתב היחש.

מסקנה - ניתן לחדש את עבודת הקרבנות ע"י כהני חזקה

וסברא זו נראית פשוטה והכרחית, דלא נאבד את כל מעלת עבודת הקרבנות, מפני מעלת היוחסין. והשתא ניחא שניתן לחדש את עבודת הקרבנות ע"י כהני החזקה שבזמנינו.

51. והחת"ס הוסיף עוד, שגם אין לחוש שמא נתחללה אמו, משום דקיי"ל דכהן חלל שהקריב עבודתו כשרה. והגר"ש גורן (ספר הר הבית, מבוא, עמ' 21) הבין שהחת"ס הביא סברה זו כדי לפתור את בעיית ייחוס הכהונה, ולכן היקשה עליו וכתב שדבריו תמוהים. אולם ברור למעיין שלא לכך כיון החת"ס, דלגבי ייחוס הכהונה כתב שניתן לסמוך על החזקה, וכנ"ל, ובא להוסיף שגם אחר שהוחזק בכהונה היה מקום לחוש שמא נתחללה אמו, ומבאר שאין לחוש לזה מאחר ובלא"ה עבודתו כשרה. ולזה סיים: "למה נעכב מלהקריב, ולא נסמוך על חזקת כשרות אמו, וחזקת כהונתו".